

EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ, REKAPITULACE A VÝHLEDY

Doc. Ing. Jan Moudrý, CSc.

Zemědělská fakulta Jihočeské Univerzity, České Budějovice

Základní funkce zemědělství jsou:

1. produkce zdravých potravin,
2. produkce biomasy pro technické a energetické účely,
3. péče o krajinu.

V průběhu předešlých staletí byla naše kulturní krajina rozsáhle utvářena lesnickou a zemědělskou činností. Extenzivní způsob hospodaření nepůsobil výrazně negativně na krajinu. Současná industriální agrární politika jako výsledek ekonomického tlaku společnosti na zemědělství však již dostatečně ekologické zájmy nerespektuje. Konvenční zemědělství je spoluzodpovědné za snížení druhové a biotopové diverzity krajiny (vyklizení krajiny), snížení její samoregulační schopnosti a stability i poškozování přírodních zdrojů. Další rozvoj zemědělství je závislý na žebříčku hodnot. Bude-li zemědělská výroba podřízena krátkodobým ekonomickým zájmům (kritérium zisku), může dojít v omezených produkčně příznivých oblastech k razantní intenzifikaci zemědělské výroby, zatímco v marginálních oblastech (určit jejich hranici je obtížné až nemožné) k částečnému, či úplnému útlumu zemědělství s negativními dopady na krajinu i venkovské obyvatelstvo. Je stále více zřejmé, že globálním cílem musí být přechod k setrvalé společnosti, jejímž článkem bude i setrvalé zemědělství. Agrární reforma - přechod na setrvalé zemědělství - nemůže být regionální či národní, ale celosvětová. Zahájit ji budou muset nejvyspělejší země zákonným uznáním všech tří základních funkcí zemědělství a jejich ekonomickou podporou.

Je možné předpokládat dílčí aspekty:

1) Pro zajištění produkce zdravých potravin:

- preference kvality před kvantitou,
- neustálé zdokonalování norem kvality,
- kontrola a limitování prostředků zvyšujících výnosy,
- odvody z prostředků zatěžujících prostředí,
- zlepšení tržní transparency pro spotřebitele (prodejní postupy, přísady ...),
- sjednocení definování a označení produkce.

2) Pro zvýšení ekologické stability zemědělského podniku:

- vyvážený vztah a propojení rostlinné a živočišné produkce včetně co nejvyššího samozásobení podniku vlastními krmivy resp. statkovými hnojivy,

- rozšíření pestrosti osevních postupů, včetně meziplodin,

- limitování podílu obilovin, kukuřice, aj. v osevních postupech,

- uplatnění produkčních postupů šetřících životní prostředí.

3) Pro zvýšení energetické samostatnosti venkova:

- úspory energie omezením energeticky náročných produkčních technologií,

- zlepšení konkurenceschopnosti " energetických plodin " (včetně zdražení fosilních paliv),

- podpora energetického využití odpadní biomasy ze zemědělství a lesnictví.

4) Pro zachování základních funkcí krajiny:

- integrace standartů životního prostředí a směrnic do GATT resp. evropských a národních úrovní,

- uznání krajinnotvorné funkce zemědělství a zavedení náhrad za ochranu přírody a péči o krajinu pro zemědělce (nezávisle na produkci),

- vyčlenění ploch s limitovanými formami hospodaření (NP, CHKO, POSV ...) a jejich podpora,

- ekologicky smysluplné a únosné zalesnění,

- rozšíření extenzivně využívaných trvalých travních porostů

- podpora ekologicky šetrných forem zemědělství místo ponechání půdy ladem.

Ekologické zemědělství (synonymum organické, alternativ-

ní ...) je formou hospodaření, která řadu uvedených aspektů obsahuje. Kořeny ekologického zemědělství sahají do období počátků industrializace zemědělství. Ekologickým směrem se orientovali ti zemědělci, kteří nebyli ochotni z různých důvodů akceptovat průmyslové formy hospodaření. Vlivem malé mezioborové spolupráce, zaostávání systémových věd, preference specificky zaměřeného aplikovaného výzkumu podporovaného především chemickým a strojírenským průmyslem i z dalších příčin se zemědělská věda i praxe orientovala na technokratické přístupy. Ekologické zemědělství bylo a dosud je spíše doménou entuziastů, praktiků a pouze menší skupiny odborníků. Je logické, že také mezi některými politiky v západní Evropě bylo a je diskutováno jeho rozšíření spíše jako jedna z variant útlumu potravinářské nadprodukce. Ve druhé polovině 80. let se zvláště v západní Evropě začíná zvyšovat všeobecné povědomí o problematice životního prostředí, roste zájem o ekologický způsob života včetně změny potravních zvyklostí. Zřejmě se nejedná o módní vlnu, ale o počátky přechodu k postindustriální společnosti. Řada evropských vlád (Francie, Dánsko, Belgie, Rakousko)

uzákonila ekologické zemědělství jako formu zemědělské produkce, ve většině zemí EU je státem podporován kontrolní systém, částečně dotována i produkce. Ekologické zemědělství bylo začleněno v roce 1992 i do zákonodárství EHS (2078/92). Směrnice EHK byly vytvořeny na základě definic IFOAM (mezinárodní sdružení organických zemědělských hnutí). Přesto je rozsah ekologického zemědělství velmi malý.

První překročilo hranici 1 % Švýcarsko (rok 1985), v současné době (1994) je ekologické zemědělství ve Švýcarsku a Rakousku rozšířeno na ploše 2 - 3 %, v SRN necelá 2 %. Řada zemí západní Evropy předpokládá, že do roku 2000 dosáhne ekologicky obhospodařovaná plocha 5 % zemědělské půdy.

V Československu se ekologické zemědělství začalo rychle prosazovat po roce 1989 díky porevoluční euforii. Jedním ze zásadních bodů kritiky dřívějšího režimu byl špatný stav životního prostředí i zdraví obyvatel.

V lednu 1990 se konala ve Velké Bystřici na Moravě konference IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements), brzy poté vzniklo několik svazů ekologicky (alternativně) hospodařících zemědělců. Prudký nárůst členské základny byl ovlivněn (kromě zmíněné euforie) i podporou ministerstva zemědělství, které vytvořilo samostatný odbor pro alternativní zemědělství a dotovalo rozvoj (MZe ČR: 1990 - 25 mil. Kč, 1991 - 75 mil. Kč, 1992 - 25 mil. Kč) podniků, které se ke konverzi na ekologický způsob přihlásily.

Tab. 1

Přehled jednotlivých svazů či sdružení alternativního zemědělství v České republice ke dni 31.3.1993						
Svaz, sdružení	Sídlo	Počet členů	z toho			Celkem ha za sdružení
			do 20 ha	do 100 ha	nad 100 ha	
BIOWA	Chrudim	33	22	4	7	1.889
PRO-BIO	Šumperk	47	14	13	20	6.743
LIBERA	Praha	20	5	6	9	3.756
NATURVITA	Třebíč	28	12	10	6	2.956
ALTERVIN	Bílovice	7	7	-	-	27
Altern. zem. celkem		135	60	33	42	15.371

Od roku 1993 do současnosti dochází ke značným kvalitativním i kvantitativním změnám. Přímá dotační politika státu skončila. Tvrdé ekonomické podmínky prověřují životaschopnost

podnikatelských záměrů, a postupně lze předpokládat odpadnutí těch (zvl. větších) podniků, které vlivem restrukturalizace (privatizace, změny managementu ...) nemohly plnit podmínky směrnice (Metodický pokyn MZe ČR) resp. ty, kde zájem o ekologické zemědělství byl postaven na iniciativě jednotlivce či falešné představě o možnosti snadného získání dotací. Úbytek několika větších podniků a rostoucí zájem drobných zemědělců je zřejmý z tab. 2.

Tab. 2

Vývoj ekologického zemědělství v ČR		
Rok	Počet ekologicky hospodařících subjektů	Výměra obhospodařované zem. půdy v ha
1990	3	480
1991	132	17.507
1992	135	15.371
1993	141	15.667
1994	187	15.818

V následujících dvou letech lze očekávat nárůst počtu hospodařících subjektů a snížení obhospodařované plochy. Roky 1992 - 1996 lze nazvat obdobím stabilizace a kvalitativních změn. Významnými aspekty těchto změn jsou:

- 1) Zvýšení úrovně poradenské služby (svazy, školy - kurzy, školení, semináře, terénní poradenství).
- 2) Zlepšení informovanosti producentů (Bionoviny, odb. časopis Alternativní zemědělství, publikace, příručky) i konzumentů (letáčky, brožurky, publikace, propagační akce, biotrhy).
- 3) Úzká spolupráce mezi svazy (PRO-BIO / NATURVITA) i LIBERA, vznik regionálních středisek ekol. zemědělství (Šumperk, Brno, Třebíč, Č.Budějovice, Chrudim, K.Vary).
- 4) Vznik obchodních společností (PRO-BIO obch. spol., NATUR, COUNTRY LIFE ...) zaměřených pouze na bioprodukcii. Zlepšení odbytu bioproduktů (včetně exportu).
- 5) Zavedení kontrolního a certifikačního systému ekologického zemědělství, vytvoření technické komise a certifikačního výboru při MZe ČR, akreditace KEZ (kontrola ekologického zemědělství) IFOAM, vzájemná uznání kontroly a certifikace evropskými partnery (Slovensko, Švédsko, Maďarsko, SRN ..) a příprava podkladů pro akreditaci orgány EU.
- 6) Příprava zákonných opatření pro usnadnění kompatibility s legislativou EU.
- 7) Vyčlenění integrovaných systémů pěstitelů ovoce (SISPO Hovously) a zeleniny, snaha o rozšíření integrovaných metod pěstování polních plodin a podpora těchto aktivit.

8) Rozšíření ekologicky zaměřených aktivit v prvovýrobě o přidružené činnosti (řemesla, služby pro venkov, ekoagro- turistika).

9) Snaha o rozšíření působení ve sféře sociální (program obnovy venkova).

Pro rozvoj ekologického zemědělství jsou v ČR dobré podmínky (rozsáhlá území s nutně limitovanými vstupy - CHKO, NP, POSV). ČR se nachází na rozvodí významných evropských řek a rozsáhlejší ekologizace zemědělské i dalších činností může preventivně eliminovat sankce za znečištění či přispět k eventuálnímu získání náhrad za újmy na produkci, vzniklé omezeními činěnými ve prospěch čistoty vod sousedních států. Hladina chemických vstupů a tím přímé zátěže prostředí zemědělstvím v ČR je vlivem klimatických, ekonomických a dalších faktorů velmi nízká a všeobecná ekologizace zemědělství v ČR vysoká (je však třeba rozlišit mezi racionálním, vynuceným a nevhodným šetřením vstupů, resp. ovlivňováním produkčních procesů). Odborná úroveň ekologicky hospodařících rolníků je dobrá (33 % má vysokoškolské a 40 % středoškolské odborné vzdělání). Vzdělání i výzkum v oboru se blíží evropské úrovni. Je samozřejmé, že protikladně k rozvoji EZ bude působit ekonomický tlak, aktivity zvláště zahraničních producentů chemických vstupů, úzký prostor na trhu i další aspekty. Přesto i právě proto lze očekávat rozšíření ekologického zemědělství adekvátně evropské úrovni i stejné trendy jeho rozvoje jako v západoevropských zemích.